

Ірина Ю. Штулер¹, Вікторія Г. Нам², Євгеній Г. Євсєєнко³

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ НА ПЛАНУВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ

Стаття присвячена дослідженню впливу фінансової нестабільності на планування та формування бюджету державних установ.

Планування та формування бюджету державних установ є важливим процесом серед множинності етапів управління державними установами. В сучасних умовах планування та формування бюджету державних установ є важливим процесом серед множинності етапів управління державними установами.

Представлено, що державні установи функціонують у таких сферах: соціальний захист та соціальне забезпечення, освіта, охорона здоров'я, громадський порядок, безпека та судова влада, охорона навколишнього середовища, житлово-комунальне господарство та інші.

Виділено джерела фінансування державних установ та органи, які контролюють їх використання. Зважаючи на різноманітність джерел фінансування та органів контролю за плануванням бюджету державних установ відмічено, що це складний, багатоетапний процес, який потребує чіткого дотримання законодавчих норм, стратегічного прогнозування та ефективного розподілу ресурсів.

Структуровано етапи та принципи бюджетного планування при формуванні бюджету державних установ. Здійснено попередній аналіз ризиків, дає змогу виділити такі з основних, які впливають на планування та формування бюджету державної установи: макроекономічні ризики, політичні та соціальні ризики, фінансові ризики.

Здійснено систематизацію способів та інструментів подолання ризиків при плануванні та формуванні бюджетів державних установ в умовах фінансової нестабільності.

Доведено, що використання сучасних підходів до управління фінансами, ефективна оцінка ризиків та впровадження нових технологій дозволяють значно підвищити ефективність планування та формування бюджетів державних установ.

Ключові слова: планування, фінансування, бюджетування, бюджетні кошти, державні установи, фінансова нестабільність, програмно-цільовий метод, управління фінансами.

Рис. 3. Табл. 1. Літ. 12.

DOI: 10.32752/1993-6788-2024-1-282-223-230

Iryna Shtuler, Viktoria Nam, Evgen Yevseenko

THE IMPACT OF FINANCIAL INSTABILITY ON THE PLANNING AND FORMATION OF THE BUDGET OF STATE INSTITUTIONS

The article is devoted to the study of the impact of financial instability on the planning and formation of the budget of financial institutions.

Planning and formation of the budget of state institutions is an important process among the plurality of stages of management of state institutions. In modern conditions, planning and formation of the budget of state institutions is an important process among the plurality of stages of management of state institutions.

It is presented that state institutions function in the following areas: social protection and social security, education, healthcare, public order, security and judiciary, environmental protection, housing and communal services, and others.

¹ National Academy of Management. Ukraine.

² National Academy of Management. Ukraine.

³ National Academy of Management. Ukraine.

The sources of financing of state institutions and the bodies that control their use are highlighted. Given the diversity of funding sources and control bodies over budget planning of state institutions, it is noted that this is a complex, multi-stage process that requires strict adherence to legislative norms, strategic forecasting and effective allocation of resources.

The stages and principles of budget planning in the formation of the budget of state institutions are structured. A preliminary analysis of risks has been carried out, which allows us to identify the following main ones that affect the planning and formation of the budget of a state institution: macroeconomic risks, political and social risks, financial risks.

The methods and tools for overcoming risks in the planning and formation of budgets of state institutions in conditions of financial instability have been systematized.

It has been proven that the use of modern approaches to financial management, effective risk assessment and the introduction of new technologies can significantly increase the efficiency of planning and formation of budgets of state institutions.

Keywords: *planning, financing, budgeting, budget funds, state institutions, financial instability, program-target method, financial management.*

Peer-reviewed, approved and placed: 21.12.2024.

Постановка проблеми. Основне завдання ефективного управління державної установою полягає в оптимізації шляхів розвитку за допомогою планування та формування її бюджету. Очевидно, що сучасні державні установи функціонують у динамічному ринковому середовищі з високим ступенем фінансової невизначеності. Фінансова нестабільність зовнішнього середовища не сприяє точності прогнозних розрахунків.

Загалом, планування бюджету державної установи, особливо в умовах фінансової нестабільності — це одна з найважливіших тем у сфері державного управління. Дане питання набуває особливої актуальності, коли економічні ризики, політичні виклики та глобальні кризи впливають на можливості ефективного використання бюджетних коштів державною установою.

Державні установи відіграють ключову роль у забезпеченні життєдіяльності суспільства. Вони забезпечують надання громадянам освіти, медичних послуг, соціальної підтримки, тощо. Від того, наскільки правильно і зважено буде спланований бюджет, залежить якість надання державних послуг, стабільність економіки та соціальний добробут населення. А тому процес розроблення сценаріїв майбутнього розвитку державної установи відбувається в умовах неповної інформації, складності зведення цілей до одного або кількох критеріїв, принципової неформалізованості основних цілей та багатогранності процесів, що відбуваються. Все це викликає необхідність дослідження впливу фінансової нестабільності на планування та формування бюджету державних установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів планування діяльності бюджетних установ здійснювалося в наукових роботах С. Джаджа [5], Н. Гончаренка [7], А. Вдовічен, А. Чорновол, Ю. Табенська [7]. Значний пласт наукових робіт присвячений питанням облікового супроводу процесу планування та формування бюджету державних установ: Ю. Кернасюк, О. Горленко [6], О. Цятковської [10] та інших.

Мета статті полягає у дослідженні впливу фінансової нестабільності на планування та формування бюджету державних установ.

Основні результати дослідження. Планування та формування бюджету державних установ є важливим процесом серед множинності етапів управління державними установами. Сучасні умови нестабільності внутрішнього та зовнішнього середовища вимагають особливої уваги до цих етапів. Специфікою планування та формування бюджету державних установ є, з одного боку обмеженість ресурсів, а з іншого боку обмеженість можливостей діяльності для державних установ.

Загалом відзначимо, що планування та формування бюджету в сучасному становищі ускладнюється економічною невизначеністю (постійним підвищенням цін, зміною валютного курсу, тощо) та наявними ризиками (економічними, валютними, політичними, страховими тощо). Однак, при грамотному плануванні та формуванні бюджету вдається часткового або в більшій мірі мінімізувати вплив нестабільності ринку та її негативні наслідки для державної установи.

Конкретизація етапів планування та формування бюджету державної установи вимагає розуміння про які власне державні установи йдеться. Насамперед, відмітимо, що в Україні державні установи створюються за наказами відповідних органів державної влади та знаходиться у віданні компетентного органу державної влади. Найпростіше уявлення про державні установи дає інформація про розподіл бюджетних коштів на їх утримання. Таким чином можна виокремити державні установи у таких сферах: соціальний захист та соціальне забезпечення, освіта, охорона здоров'я, громадський порядок, безпека та судова влада, охорона навколишнього середовища, житлово-комунальне господарство та інші. Як бачимо, діяльність державних установ відбувається у соціально-важливих сферах.

Кошти на утримання державних установ виділяються з різноманітних джерел, а контроль за їх використанням здійснюється державними контролюючими органами. На рис. 1. представлено джерела фінансування державних установ та органи, які контролюють їх використання.

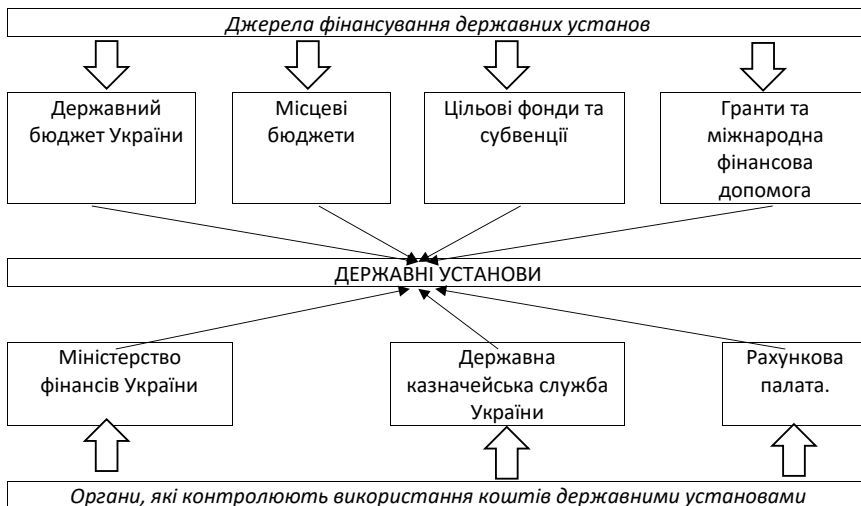

Рис. 1. Джерела фінансування державних установ та органи, які контролюють їх використання, побудовано авторами

Аналізуючи джерела походження коштів для фінансування державних установ, відзначимо, що їх відношення характеризується певною сферою суспільної значущості. Зокрема, з державного бюджету здійснюється фінансування міністерств, державних органів, освітніх та медичних закладів тощо, тобто тих державних органів, які мають критично важливе значення для функціонування держави. З місцевого бюджету фінансуються комунальні заклади, такі як: дитячі садочки, школи, лікарні, комунальні підприємства тощо. Також вважаємо за необхідне виділити такі окремі джерела фінансування державних органів, як цільові фонди та субвенції. Хоча за рахунок коштів отриманих від цільових фондів та субвенцій фінансуються окремі конкретні програми для підтримки визначених напрямів, проте безпосередньо кошти отримують все-таки державні установи. Такими напрямками є фінансування медицини, освіти, органів соціального захисту управління тощо. Однак саме на рахунки державних установ надходять ці кошти. Окремим і важливим джерелом фінансування державних установ є гранти та міжнародна фінансова допомога, що є суттєвим фінансуванням як в період реформ так і в умовах воєнного стану.

Серед органів, які здійснюють контроль за плануванням та виконанням бюджету відзначимо Міністерство фінансів України, Державну казначейську службу України та Рахункову палату. За допомогою змін у фінансуванні бюджетних програм Міністерство фінансів України ініціює системні реформи у цілому ряді галузей, наприклад, освіта та наука, охорона здоров'я та соціальна сфера. [1] Державна казначейська служба України приймає в установленому порядку рішення про розподіл бюджетних коштів, розпорядником яких є Казначейство. [2] Рахункова палата здійснює такі напрям діяльності: Експертиза й аналіз державного бюджету, освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, Контроль у сфері доходів бюджету, надання фінансових послуг (фінансових установ). [3]

Зважаючи на різноманітність джерел фінансування та органів контролю за плануванням бюджету державних установ відмітимо, що це складний, багатоетапний процес, який потребує чіткого дотримання законодавчих норм, стратегічного прогнозування та ефективного розподілу ресурсів.

Головна мета планування бюджету державних установ – забезпечити стабільне фінансування соціально важливих сфер, гарантувати ефективне використання державних коштів і забезпечити прозорість бюджетного процесу. Очевидно, що планування бюджету державних установ має свої специфічні особливості, адже здійснюється в рамках державної фінансової політики, підпорядковується жорстким нормативним регуляціям та спрямоване на ефективне використання публічних коштів.

Формування бюджету державних установ відбувається відповідно до Бюджетного кодексу України. Також Бюджетний кодекс України встановлює чітку регламентацію етапів бюджетного процесу, які представлені на рис. 2.

Як ми уже зазначали, державні установи надають послуги нематеріального характеру для задоволення соціальних, культурних та інших суспільних потреб.

Рис. 2. Етапи бюджетного процесу відповідно до Бюджетного кодексу України, побудовано авторами [4]

Фактично державні установи є органами реалізації конституційних прав населення держави, які здійснюються за кошти державного чи місцевого бюджету. А тому при плануванні та формуванні бюджетів державних установ важливим є дотримання принципів бюджетного планування (рис. 3.)

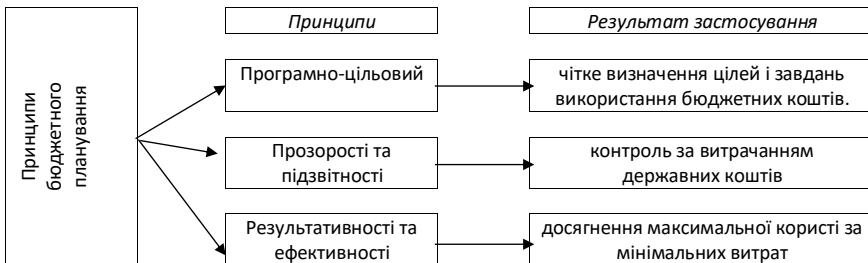

Рис. 3. Принципи бюджетного планування, побудовано авторами

У періоди фінансової нестабільності ефективність господарювання державної установи значною мірою залежить від якості фінансового планування та бюджетування. Дотримання принципів бюджетного планування при формуванні бюджету державних установ вкрай важливе в умовах фінансової нестабільності, адже дозволяє контролювати ризики та сформувати ефективний бюджет державної установи.

Планування та формування бюджету державної установи дає змогу вчасно виявляти потенційні ризики та прогнозувати зміни у середовищі, що допомагає завчасно реагувати на можливі проблеми. Попередній аналіз

ризиків, дає змогу виділити такі з основних, які впливають на планування та формування бюджету державної установи: макроекономічні ризики, політичні та соціальні ризики, фінансові ризики. При більш детальному аналізі перелік ризиків, які впливають на планування та формування бюджету державної установи може бути розширеним, проте ми зупинимось на найголовніших з них:

- макроекономічні ризики — інфляція, курсові коливання, зміни обсягів податкових надходжень. Перераховані ризики впливають на бюджет державної установи, адже грошові ресурси, які передбачені в бюджеті державної установи з часом знецінюються (інфляція), зміни у вартості національної валюти впливають на витрати при закупівлі імпортованих товарів та оплаті міжнародних контрактів (курсів коливання), а економічна активність знижується, що може призвести до недоотримання державою запланованих доходів (зміни обсягів податкових надходжень).

- Політичні та соціальні кризи — зміни в законодавстві та соціальні нестабільності. Зміна нормативно-правового законодавства у сфері бюджетного планування ускладнює формування бюджету державних установ (зміни в законодавстві), а масові міграційні процеси, зростання безробіття та інші соціальні проблеми можуть збільшувати навантаження на державні фінанси (соціальні кризи).

- Фінансові ризики — неефективне використання коштів, непередбачувані витрати. Через те, що бюджет може витрачатися не за призначенням або без належного контролю виникає ризик неефективного використання бюджетних коштів, а через надзвичайні ситуації, стихійні лиха, епідемії тощо можуть виникати додаткові фінансові потреби.

Хоча державні установи не може повністю усунути всі ризики, все ж таки існує можливість знизити ймовірний негативний вплив за допомогою визначених шляхів подолання фінансових ризиків. Загалом ймовірні шляхи подолання ризиків в умовах фінансової нестабільності можна згрупувати у певні блоки (табл. 1.).

Очевидно, що наведений перелік способів та інструментів подолання ризиків при плануванні та формуванні бюджетів державних установ в умовах фінансової нестабільності не є вичерпним. Фінансова нестабільність породжує перед державними установами серйозні виклики у сфері бюджетного планування. Проте використання сучасних підходів до управління фінансами, ефективна оцінка ризиків та впровадження нових технологій дозволяють значно підвищити ефективність планування та формування бюджетів державних установ.

В той же час, державні установи повинні бути гнучкими, прогнозувати можливі ризики та застосовувати інноваційні методи управління фінансами, щоб забезпечити стабільний розвиток та якісне виконання своїх функцій навіть у найскладніші періоди.

Висновки. В статті здійснено дослідження впливу фінансової нестабільності на планування та формування бюджету державних установ.

Сучасні умови функціонування державних установ відзначаються високою динамічністю та нестабільністю, що робить традиційні підходи до

планування та бюджетування менш ефективними. Стандартні методи вже не відповідають вимогам сучасного мінливого середовища.

Таблиця 1. Систематизація способів та інструментів подолання ризиків при плануванні та формуванні бюджетів державних установ в умовах фінансової нестабільності, укладено авторами за даними [5, 7, 9, 12]

Спосіб	Інструмент	Результат застосування
Оптимізація бюджетного процесу	Використання бюджетного процесу	Уникнення короткострокових рішень і стабілізація фінансового становища установи.
	Раціоналізація витрат	Пріоритетний розподіл коштів відповідно до стратегічних завдань держави.
Використання сучасних фінансових технологій	Автоматизація бюджетного процесу	Зменшення ризику помилок і сприяння прозорості витрат.
	Впровадження електронного документообігу	Спрощення контролю за витратами та зростання ефективності процесу фінансування.
Розширення джерел фінансування	Пошук додаткових джерел фінансування	Залучення міжнародних грантів та співпраця з міжнародними фінансовими організаціями
	Збільшення частки державно-приватного партнерства	Залучення бізнесу до реалізації соціально значущих проєктів.

Проведений аналіз впливу фінансової нестабільності на планування та формування бюджету державних установ дозволив виділити та систематизувати основні підходи до бюджетування в умовах фінансової невизначеності, розкрити етапи бюджетного процесу, принципи бюджетного планування, а також здійснити систематизацію способів та інструментів подолання ризиків при плануванні та формуванні бюджетів державних установ в умовах фінансової нестабільності. Зазначимо, що використання сучасних підходів до управління фінансами, ефективна оцінка ризиків та впровадження нових технологій дозволяють значно підвищити ефективність планування та формування бюджетів державних установ.

1. Міністерство фінансів України: <https://mof.gov.ua/uk/budget-policy>
2. Державна казначейська служба України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF?find=1&text=%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE#w1>
3. Рахункова палата: https://rp.gov.ua/Areas/Areas_2024/?id=1782
4. Бюджетний кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
5. Джаджа, С. Б. (2021). Теоретичні аспекти фінансового планування діяльності бюджетних установ // Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції. 17 листопада 2021 р. Черкаси : ЧННІ Університет банківської справи, 2021. с. 114.
6. Кернасюк, Ю. В., Горленко, О. І. (2022). Проблеми обліку витрат в державних установах та формування ефективної системи їх прогнозування. // Облік, аналіз, аудит, оподаткування та фінансовий моніторинг в умовах глобалізаційних змін [Електронний ресурс]: Збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції; 08 грудня 2022 року. К.: КНЕУ, 2022.
7. Гончаренко, Н. Г. (2021). Фінансове планування як елемент забезпечення управління фінансовими ресурсами бюджетних установ. Економічний простір, (165), 116-119.
8. Піхоцька, О. М. (2022). Роль цільових фондів державного бюджету у фінансуванні соціально-економічного розвитку. Академічні візії, (12).

9. Вдовічен, А., Чорновол, А., Табенська Ю. (2021). Бюджетне планування в умовах інституційних перетворень. *Scientia fructuosa*, 135(1), 90-100.

10. Цятковська, О. (2021). Особливості обліку нефінансових активів установ державного сектору в управлінні державними фінансами. *Економіка та суспільство*, (32).

11. Концептуальні основи та практичний досвід обліку, аудиту та оподаткування в умовах глобалізації економіки: колективна монографія кафедри обліку і оподаткування (Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя). Запоріжжя : видавець Мокшанов В. В, 2023. 239 с.

12. Мовчан, А. А., Єфремова, К. В. Сучасні проблеми формування державного бюджету України та шляхи їх вирішення// Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем: матеріали науково-практичної інтернет-конференції (м. Кропивницький, 8 грудня 2023 р.) / упоряд. І. М. Миценко. Кропивницький : ЦНТУ, 2023. 541 с

1. Ministerstvo finansiv Ukrainy: <https://mof.gov.ua/uk/budget-policy>
2. Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF?find=1&text=%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE#w1>
3. Rakhunkova palata: https://rp.gov.ua/Areas/Areas_2024/?id=1782
4. Biudzhetni kodeksi Ukrainy: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
5. Dzhadza, S. B. (2021). Teoretychni aspekty finansovoho planuvannya diialnosti biudzhetnykh ustanov // Rozvytok bankivskykh system svitu v umovakh hlobalizatsii finansovykh rynkiv: Materialy XV Mizhnarodnoi nauko-—prakychnoi konferentsii. 17 lystopada 2021 r. Cherkasy : ChNNI Universytet bankivskoi spravy, 2021. s. 114.
6. Kernasiuk, Yu. V., Horlenko, O. I. (2022). Problemy obliku vytrat v derzhavnykh ustanovakh ta formuvannya efektyvnoi systemy yikh prohnouzuvannya. // Oblik, analiz, audyt, opodatкування ta finansovi monitorynh v umovakh hlobalizatsiinykh zmin [Elektronnyi resurs]: Zbirnyk materialiv VIII Mizhnarodnoi nauko-—prakychnoi konferentsii; 08 hrudnia 2022 roku. K.: KNEU, 2022.
7. Honcharenko, N. H. (2021). Finansove planuvannya yak element zabezpechennia upravlinnia finansovymy resursamy biudzhetnykh ustanov. *Ekonomichniy prostir*, (165), 116-119.
8. Pikhotska, O. M. (2022). Rol tsilovykh fondiv derzhavnoho biudzhetu u finansuvanni sotsialno-ekonomichnoho rozvytku. *Akademichni vizii*, (12).
9. Vdovichen, A., Chornovol, A., Tabenska Yu. (2021). Biudzhette planuvannya v umovakh instytutsiinykh peretvoren. *Scientia fructuosa*, 135(1), 90-100.
10. Tsiatkovska, O. (2021). Osoblyvosti obliku nefinansovykh aktyviv ustanov derzhavnoho sektoru v upravlinni derzhavnymy finansamy. *Ekonomika ta suspilstvo*, (32).
11. Kontseptualni osnovy ta praktychnyi dosvid obliku, audytu ta opodatкування v umovakh hlobalizatsii ekonomiky: kolektyvna monohrafiia kafedry obliku i opodatкування (Natsionalnyi universytet «Zaporizka politekhnikha», m. Zaporizhzhia). Zaporizhzhia : vydavets Mokshanov V. V, 2023. 239 s.
12. Movchan, A. A., Yefremova, K. V. Suchasni problemy formuvannya derzhavnoho biudzhetu Ukrainy ta shliakhy yikh vyrishennia// Hlobalna безпека ta asymetrychnist svitovoho hospodarstva v umovakh nestabilnoho rozvytku ekonomichnykh system: materialy nauko-—prakychnoi internet-konferentsii (m. Kropyvnytskyi, 8 hrudnia 2023 r.) / uporiad. I. M. Mytsenko. Kropyvnytskyi : TsNTU, 2023. 541 s